

Zweesereng op veel provinciekaarten voorkomt, maar het duidelijkst op de kaart van de Vrijheid van Utrecht, blz. 441 van de Tegenwoordige Staat, deel II en in deel 12, blz. 161 als een streek ten zuidwesten van de Vecht en behorende tot de heerlijkheid Zuilen beschreven wordt.

Mr. W. Ch. Groen raadpleegde het Aardrijkskundig Woordenboek van K. ter Laan, dat aangeeft dat Zweesereng een buurt is ten noordwesten van Utrecht, waar de spoorweg van Utrecht naar Amsterdam en het Merwedekanaal elkaar kruisen. Ook raadpleegde hij een kaart van Utrecht en omstreken, omstreeks de eeuwwisseling uitgegeven door J. van Druten. Daarop staat het gebied vermeld ten noorden van de Horstdijk en ten westen van de Lageweidsedijk, dit is dus ongeveer het huidige industrieterrein Lage Weide bewesten het Amsterdam-Rijnkanaal.

Sandwijkstraat

Het Bestuur van Oud-Utrecht heeft zich op 25 juni jl. schriftelijk gewend tot het College van Bestuur van de Rijksuniversiteit Utrecht n.a.v. berichten in de pers met betrekking tot de voorgenomen sloop van het huis Sandwijkstraat. Het wijst op de betekenis van dit monumentale huis en verzoekt met de meeste nadruk af te zien van sloop.

Driebergen-Rijsenburg

Binnenkort zal verschijnen „Driebergen en Rijsenburg. Hoe zij ontstonden en groeiden”, door Wim Harzing.

Bij vóór-intekening — voor onze leden tot 10 september — is het boek verkrijgbaar ad f 15,50, daarna kost het f 19,75. Men kan het bestellen bij de auteur: Dr. Schaepmanlaan 19, Driebergen-Rijsenburg.

Tentoonstelling

Op 14 september zal in Utrechts Gemeente-archief een tentoonstelling geopend worden over de geschiedenis van de lutherse, doopsgezinde en remonstrantse gemeenten van Utrecht. Dit ter gelegenheid van het feit, dat de inventarisering van hun archieven voltooid is. Deze tentoonstelling zal ongeveer een maand duren.

Ledenvergadering

Noteert u alvast in uw agenda de datum 8 november voor de feestelijke ledenvergadering die gehouden wordt als afsluiting van ons jubileumjaar.

Theedrinken tussen steen- en panovens

De theekepels aan de Vecht zijn iedereen bekend. Wij zien nog in onze gedachten enkele personen daar zitten en hoofse bewegingen maken. Het uitzicht over het kabbelende water werd nu en dan onderbroken door het verschijnen van een kleivletter of een praam vol steen bestemd voor verbouwingen en verfraaiing aan een van de vele buitenplaatsen.

Maar ook de Vaartserijn heeft theekepels gekend. Een voorbeeld uit de Patriottentijd kan dit illustreren. Op 9 mei 1787 rukten Utrechtse Patriotten uit om Staatse troepen in Vreeswijk aan te vallen. Vol goede moed marcheerden zij langs de Vaartserijn; een van hun officieren „riep opgewekt naar enkele kennissen die aan de overzijde van de Vaart buiten thee dronken: „Bonsoir dames en heren wij gaan de soldaten eens bezoeken.”(1).

Als tastbare herinnering aan die tijd staat bij een rijtje huisjes aan de Oude Kerkweg te Utrecht, nog net zichtbaar vanaf de Julianabrug, naast het huis van de familie Stekelenburg een theekepel. Deze was vroeger eigendom van de „ovenheer” Ridder van Rappard en stond toen aan de Vaartserijn. Maar door de aanleg van de brug is hij verplaatst en nu is hij gedegradeerd tot een soort „afvalhok”.

„Ovenheren” waren eigenaars of pachters van een steen- of panoven. Zij werden zo genoemd omdat zij zich ver boven het „gewone volk” verheven achtten en graag de adel nadedden. Ze waren er financieel vrij goed aan toe (2). Vooral na 1840 schoten pan- en steenbakkerijen als paddestoelen uit de grond. De behoefte nam toen door stadsuitbreidingen en export sterk toe.

Lastig

Ridder van Rappard was een voornaam en lastig heerschap. Doordeweeks kon men hem tegenkomen met een wandelstok met zilveren knop; 's zondags zwaaide hij er een met een gouden knop. Als oud-pannebakker Jan de Vries gaat vertellen over Ridder van Rappard, dan blijkt dat er ook toen al kattenkwaad uitgehaald werd, wat de ouders maar toelieten omdat er toch weinig aan

te doen viel. Natuurlijk was het een sport om zo dicht mogelijk bij de koepel te komen, naar binnen te gluren en lawaai te maken, tot ergernis van de „ovenheer“. Deze greep dan in en strafte zo'n knaap uit het werkvolk door hem een half uurtje in de hoek van de theekeepel te zetten.

De dochters van Ridder van Rappard waren in de ogen van die „schoffies“ als „engelen“ zo blank en zo mooi gekleed met zacht ruisende kleding. Schoffies' eigen zusjes of vriendinnetjes had een heel ander leven. Al vroeg moesten zij mee helpen, zoals stenen keren, maar ook stenen dragen, alles op hun blote voetjes. Wie begin juni de tv-film „De Steenbakkers van Columbia“ heeft gezien, zal er nog door huiveren. Ieder lid van de familie hielp mee, immers hoe groter de familie was, hoe groter het inkomen, wat hard nodig was voor de barre winterdagen want dan stond het werk stil. Een onbedoeld voordeel daarvan was dat de kinderen in de wintermaanden tenminste onderwijs kregen. Dichtbij, „op het schrale end“, stond het schooltje van Meester W. G. v. d. Hulst (3).

Velen hadden een bijnaam. Oude vrouw Zuidam die als het ging regenen snel enkele mannen moest optrommelen om de stenen met rietmatten af te dekken, werd „de Heks“ genoemd. De vader van Jan Stekelenburg Sr. heette al „de Raaf“, Jan Stekelenburg Sr. zelf „de oude Raaf“ en Jr. nu „de jonge Raaf“. „De oude raaf“ heeft na het overlijden van Ridder van Rappard, in 1920, de zorg gehad over de theekeepel en gedacht aan vervlogen jaren, aan de grote brand bij de Gebr. Ravensteijn in 1904 (4) en aan de molen van Boerenboom in Utrecht, waar nu de Volkerakstraat is. Daar dichtbij lag de oven van Van Wijngaarden, (vroeger een oven van Ravensteijn) met een heren-

Excursie

Boottocht langs de Vecht op 8 september.

Voorlopig programma: Ontvangst te Maarssen, met zo mogelijk, bezoeken aan Gunterstein en de hervormde kerk te Vreeland.

Vertrek: 9.30 uur vanaf de Galeries Modernes, thuiskomst ong. 17.00 uur.

Kosten: f 10,- per persoon.

Aanmelding: De Discus, Minrebroederstraat (niet telefonisch) vanaf 21 augustus tot en met 1 september. Ook per giro is aanmelding mogelijk, op rekening 575520 t.n.v. Penningmeester Oud-Utrecht (per bestelling f 0,50 extra voor toezending kaarten). Het definitieve programma is tegelijk met de kaarten verkrijgbaar.

De consumpties zijn voor eigen rekening. Aan boord zijn dranken verkrijgbaar. Eventueel kunt u uw lunch meenemen.

huis dat opzij aan de Rijnsloot (5) ook een theekeepel had. Op het punt waar de weg zich versmalt, was eens het bekende „brugje van Weener“ (6), ook al een pannebakkerij, een van die vele! (zie bijlage).

Verdwenen

De ovens verdwenen één voor één, slechts „Westraven“ is overgebleven. Weeners oven „De Keizer“ heeft nu plaats gemaakt voor een school. De „Keizer“ had een gemalin, „De Keizerin“; deze „woonde“ ver weg in Vianen, maar Weener fungeerde als „eigenaar“ en „postiljon d'amour“ tussen beide. Ze hadden ook een kind. Deze oven stond in Oud-Zuilen en heet „Zonlust“. Hopelijk wordt deze complete oven nog eens „geadopteerd“ door de Historische Kring Maarssen en met steun van Gemeente en Rijk tot een museum omgevormd.

De theekeepel, nu zonder rieten dak en luiken, wordt vertroeteld(?) door „de jonge Raaf“ en is zo langzamerhand het enige dat is overgebleven van de jaren van weleer en van het theedrinken tussen steen- en panovens aan de Vaartserijn.

F. H. Landzaat

(met dank aan de heer G. Smilda voor zijn advies.)

Noten

1. A. van Hulzen, *Utrecht in de Patriottentijd (Zaltbommel, 1966)*, 269.

2. Vaak waren zij van geslacht op geslacht als pan- of steenbakkers de maatschappelijke ladder opgeklimmen, via een goed huwelijk en financiële steun. Zo vermeldt een „Gilde-Brief” uit 1687 reeds namen als v. d. Schroeff en Plomp; nog in onze eeuw vinden wij deze namen terug in Utrecht en Oud-Zuilen; hele families emigreerden uit Woerden (De Pannebakkerijen) om aan Vecht en Vaartserijn hun brood te verdienen. De sfeer en omstandigheden waren praktisch gelijk, dichtbij een grote stad, omgeven door weilanden, boeren, een eigen wereldje, met een eigen taaltje; ook in de „Pannebakkerijen” sprak men iets anders, maar ook in en buiten de Tolsteeg te Utrecht was het ruwer en met andere klemtoon.
3. Zie diens De boom groeide, p. 72 : „door alcoholisme, inteelt en overmatige arbeid innerlijk verzwakt en intellectueel van een bedroevend laag peil”; hij verwijst daarvoor ook naar zijn Herinneringen van een schoolmeester.
4. „1661 Westraven 1961”.
5. De Rijnsloot, ook wel de Westravensche wetering genoemd, werd gebruikt als vletsloot, waarvoor de Jutphaaseweg doorgraven moest worden.

6. Dit brugje lag bij de oven van Weener, zie het N.U.D. van 29-1-1955.

Bijlage

Staat der voornaamste fabrieken in 1856 te Utrecht, ontleend aan het provinciaal verslag over dat jaar: J. Schillemans Pan- en Vloertegelbakkerij, Buiten Tolsteeg. J. Gerlings Steenbakkerij; Catharijnesingel. G. Munnicks van Cleeff Steenbakkerij; Vaartserijn. Wed. Rose en Zn. Steen- en Pannebakkerij; Philosophislaantje (Kruisvaart). Later, zo na 1860, kwamen er meer ovens bij; de Vaartserijn was bij uitstek gunstig voor het vervoer, en tevens zorgden de omliggende landerijen voor „beste steenaarde”.

Ovens aan de Vaartserijn, in willekeurige volgorde: De Zonnebloem, Oven van Weener, Oven van Jacatra, Oven van Steenis, De Nieuwe Oven, De Keizer, Oven van Snoek, Oven van Arkel, De Jodenoven, De Liesbosch van Mijnlieff, Oven van Wijngaarden, Oven van Ravestein, Oven van Wenting, Oven van Hoeke, Oven van Stuifzand, Oven van Mijnlieff (bij Rotsoord). Wie weet er nog meer te noemen?

UTRECHT'S ONBESTORVEN VERLEDEN IV

Op mooie dagen zitten op de café-terrassen aan het Vredenburg in de ochtendzonneshijn en in de middaguren vele bezoekers. Zij zitten daar, drinken koffie, thee of een drankje en staren voor zich uit of naar elkaar of naar hen die het terras haastig passeren, zwoegend voor hun dagelijks brood. Toch is het niet altijd zo, dat bezoekers van zulke terrassen hun tijd uitsluitend verlum-

de stad, onderging en ondergaat vele veranderingen. Reeds lang verdwenen is de brede poort die doodliep op een gebouw waarin gevestigd was het vendhuis van Bresser. Daar werd van alles geveild, soms heel fraaie en bijzondere dingen.

Die zaak van Bresser had altijd iets aparts. En tijdens de kermisweek, die elf dagen na de eerste woensdag in de maand juli aanving, als het gehele Vreeburg herschapen was in een groot pretpark, had Bresser ook zijn kermisattractie en kon men in het vendhuis „de dame met de baard” of „het kalf met de vijf poten” bewonderen.

In 1908, op 25 september, kwam de heer Bresser met het nieuwste wereldwonder de cinématographe met de levende beelden, de bioscoop!

Een aantal jaren voordien werden op het witte doek reeds korte filmpjes vertoond op de kermissen in speciale bioscoop-tenten. Tot de bekendste exploitanten van zo'n bioscoop tent behoorden Albert Frères; Desmet en Willy Mullens. Zo was dus de eerste bioscoop die onze stad rijk werd, gevestigd aan het Vredenburg; ingang door de lange poort, tot achter de huizen van het Vredenburg. Daar stond dwars op de binnenplaats

---

Bresser

melen. Zeker er wordt wel veel gebabbeld, maar ook zakelijke gesprekken worden gevoerd en gebeurtenissen verhaald die, samengevat, iets vertellen over de tijd die nog niet zo heel lang achter ons ligt.

Hart van de stad

Het Vredenburg, van oudsher reeds het hart van